

АЛЕКСАНДАР ВАСИЉЕВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
aco.vasiljevic96@gmail.com

УДК: 348:271.2-45

ПРИМЉЕНО: 21.8.2022.

ОДОБРЕНО: 20.9.2022.

КАНОНСКОПРАВНА АНАЛИЗА НЕОТКЛОЊИВИХ БРАЧНИХ СМЕТЊИ*

Сажетак: Данашње време доноси нове изазове и приоритете савременом човеку, што доводи до чињенице да већина младих данас нема правилну и јасну представу о православном браку и породици и њиховом значају за духовни живот, па су из тог разлога чести случајеви да своје односе граде на основама које су недопустиве за једног хришћанина. Из ових разлога аутор указује на смисао и значај православног брака, подсећа на неопходност адекватне припреме за ступање у брак у оквиру које је неопходно утврдити да ли између будућих супружника постоје брачне сметње. Аутор се бави анализом неотклоњивих брачних сметњи, које у црквеном и грађанском праву представљају непремостиву препреку за закључење брака. Чест случај је њихово накнадно утврђивање, што доводи до ништавости брака у световном и аутономном праву. ► *Кључне речи:* православни-црквени брак, брачна правила, отклоњиве и неотклоњиве брачне сметње, ништавост брака;

1. УВОД

Кроз низ брачних правила Српска Православна Црква указује на своје учење, смисао и значење Свете тајне брака, као заједнице мушкарца и жене установљене и благословљене од стране Господа. Брак није само овоземаљска заједница, већ је заједница која те границе превазилази, заједница која се наставља и после земаљског живота и чији се коначни циљ и смисао налази у Царству Божијем.

---

* Рад је јавно одбрањен као семинарски рад из предмета Историја државно-црквеног права, у оквиру друге године докторских академских студија на Правном факултету Универзитета у Београду.

Из ових разлога неопходно је да брак буде ваљано склопљен, а будући супружници су дужни да се добро упознају са овом Светом тајном пре него што јој приступе. Предање Цркве је све ове околности узело у обзир, па је дефинисало низ ствари које се морају обавити и проверити пре него што супружници ступе пред Олтар. Све ово подразумева припрему која је саставни део Свете тајне. Међутим, иако је реч о припреми, наглашавамо њену важност и неопходност приступа са великим опрезом и поштовањем.

Црква је увек са неопходном строгошћу и одговарајућом пастирском опрезношћу прилазила како према позитивним условима (разлика полова, неопходни узраст), тако и сметњама (крвно сродство, духовно сродство, већ закључени брак, различита вероисповест...), за закључивање ове Свете тајне. Пастирска опрезност је неопходна, не само што библијска традиција учвршћује савез брака Светом тајном Цркве, већ и зато што црквена пракса није искључивала поједина начела грчко-римског природног права, која су повлачила чињеницу да су везе брака између мушкарца и жене спрега божанског и људског права.

Услед честих примера, који углавном настају из незнања младих који се припремају за брачну заједницу, одлучујемо се за представљање и анализирање сметњи које онемогућују склапање брачне заједнице. У Православној Цркви основна подела је на отклоњиве и неотклоњиве брачне сметње. Свака сметња подразумева одређени разлог због којег постоји, међутим, у незнању шта је разлог и околност, данас се често праве грешке које могу произвести низ негативних последица. Да би се такве последице избегле или смањиле, потребно је детаљно упознавање посебно са неотклоњивим брачним сметњама пре упуштања у заједницу чији је циљ брак.

2. УЧЕЊЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ О БРАКУ

Према схватању, учењу и тумачењу Православне Цркве, под црквеним браком се подразумева институција небеског и земаљског устројства. Брак је Света тајна љубави и заједнице брачника у времену и вечности. Он је одређен као јединство две особе, у једном бићу, једној суштини, као сједињење у једно тело и једну душу, али у својству две личности.¹ Брак је божанског и људског карактера и на тај начин му је потребно приступити. Небеска димензија се огледа у томе што је питање благослова брака дело Господа. Црква је крајњи циљ којим се завршава историја света, а сједињење мужа и жене у браку, такође је Црква, онда се самим тим решава и питање циља брака. Тај циљ није нигде ван брачног пара, није у деци или постизању било каквог спољашњег добра,

¹ Весна Никчевић, *Православни брак и породица, Светија Тајна љубави*, (Цетиње: Светигора, 1995), 5.

он је иманентан само брачном пару и налази се у оној безграничној, потпуној узајамној блискости мужа и жене, која од два лица ствара једно ново.²

На овај начин црквени брак је мала црква, мало царство (микровасилија), и почетак преображења ка Есхатону.³ Ово нам указује на есхатолошку димензију брака, да он своје постојање и циљ нема само у овоземаљском животу, већ да је његово постојање старо колико и постојање Цркве Божије, а да се циљ брачне заједнице постиже у Царству Божијем које долази. Према Гунчевићу, постоје две главне теорије о учењу и сврси брака. Једна је реалистична, где је сврха брака у размножавању, у деци и потомству, а друга идеалистичка, према којој је размножавање ефекат брака, а права сврха је достизање пуноће бића.⁴ То се постиже међусобном љубављу, уподобљавању Светој Тројици, а њихов брак је слика Христовог односа са Црквом.

У Првој Књизи Мојсијевој Бог ствара прве људе Адама и Еву, дајући им благослов да се множе и рађају како би напунили земљу.⁵ Њихов брак био је отворена заједница, која је у свом гравитационом центру имала Бога, док је природа њихове заједнице била сва творевина, „као благослов заједништва и љубавног саодношења“.⁶ Њихов брак је најбољи пример обрасца брака. Они су створени ради заједничког постојања, Господ их је дао једно другоме. Живели су заједно у рају, заједно су изгнани из њега, заједно отпочињу живот на земљи, заједно проживели све лепе и ружне ствари које им је земаљски живот подарио. Они су живели заједно, умрли и васкрсли даром Христове икономије спасења људи и целог света. Што значи да није више реч о две људске судбине, већ о једној судбини двоје људи свезаних нераскидивом везом.

Господ Исус Христос је својим присуством на свадби у Кани Галилејској указао почаст браку.⁷ Наиме, Јеванђеље не сведочи ни о каквом учешћу Господа и његових Апостола у брачном обреду. Он је са својим ученицима дошао као гост, претходно позван на гозбу. Његово присуство, као и присуство Апостола имало је значење признавања старозаветног института брака од стране нове Цркве Христове.⁸

Један од најважнијих примера сведочења односа међу супружницима налази се у посланици Ефесцима⁹, у којој је заједница брака упоређена са односом

² Сергије Троицки, „О светости брака“, *Православна мисао* № I (1968): 12.

³ Слободан Панов, „Основ за развод духовног брака“, *Анали Правној факултету у Београду* № 2 (2012): 181.

⁴ Josip Gunčević, „Primarna svrha braka“, *Bogoslovska smotra* № 2 (1935): 173.

⁵ В. у: Пост 2, 23.

⁶ Зоран Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи – опште одлике тог феномена и сродство као брачна сметња“, *Богословље* № 1 (2013): 123.

⁷ Јн 2, 1–11.

⁸ Сергије Троицки, *Хришћанска философија брака*, (Београд: Издавачка књижевница Геце Кона, 1934), 88.

⁹ Еф 5, 21–33.

Господа Исуса Христа и Цркве, да као што је Христос глава Цркве да тако и муж буде глава жени, да као што Христос љуби Цркву, да мушкарац љуби жену. Ови стихови указују да се између супружника ствара однос два бића једног тела.

У Православној Цркви, поред брака постоји још шест Светих тајни: Крштење, Миропомазане, Причешће, Исповест, Свештенство и миропомазане, а по учењу Цркве, „Свете тајне су таква свештенодејства у којима се, под видљивим знаком предаје невидљиво одређени дар Светог Духа.“¹⁰ Црква је своје учење о браку као Светој тајни представила кроз правила која ту заједницу одређују. „Православни брак је Света тајна по којој се два лица различитог пола, на начин ипостасан Црквом, везују доживотном духовном и телесном везом, ради ипостасне живојне заједнице, рађања и васпитања деце. Лица која стицају у брак морају у православном храму, пред надлежним свештеником и пред најмање два сведока, изјавити своју слободну вољу да ступе једно с другим у брак, а свештеник утврђује ову везу црквеним обредом.“¹¹ Међутим, да би до овога дошло неопходно је да се утврди да ли између особа које желе да ступе у заједницу брака постоје чињенице или околности које ометају закључење православног брака. То је могуће утврдити само адекватном припремом која је саставни део процедуре склапања православног брака.

3. БРАЧНЕ СМЕТЊЕ

Брачне сметње су негативно одређене особине и препознатљиве животне чињенице које представљају битне недостатке за склапање брака. Оне су као такве одређене црквено-литургијским и канонским предањем са једне стране, и државним законима из области породичног и брачног права са друге стране.¹² Брачне сметње ометају закључење пуноважног брака. Све ове чињенице су тачно одређене и санкционисане како црквеним тако и световним законима те доводе до немогућности ступања, односно ништавости брака. У случају неиспуњавања неког од услова за пуноважност брака, предвиђена је чак и кривична санкција. Брачне сметње су само оне чињенице које постоје у тренутку склапања брака. Уколико су неке од ових чињеница постојале, па престале да постоје пре склапања брака, или су се појавиле после склапања брака, тада оне немају карактер брачних сметњи.¹³ Једино је у случају накнадног утврђивања неотклоњивих брачних сметњи, за које се приликом склапања брака није знало, брак осуђен на ништавост. Брак се по црквеним законима може

¹⁰ Сергеј Булгаков, *Православље*, (Београд: Логос, 2001), 177.

¹¹ Свети Архијерејски Синод СПЦ, *Брачна правила Српске Православне Цркве*, (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија, 1933), члан 1. и 2.

¹² Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 125.

¹³ *Ист.* 125.

прекинути, постоји неколико околности под којима је дозвољен раскид брачне заједнице. Брак се разводи уколико је прељуба доказана, уколико један супружник ради о глави другом супружнику, уколико се од хришћанског закона одступи и у случају злонамерног нестанка брачног друга, хотимичан побачај, телесна и душевна болест, морална поквареност и отпадништво од православне вере.¹⁴ Са правног гледишта брак се може посматрати као уговор¹⁵ који услед постојања једној или више узрока може бити укинут, на вољне или невољне начине хришћанског уговора. Разлози за развод брака могу бити још и оштра околност за блуд, физичко злостављање, најоштравање брака и покушај убиства.¹⁶

Постоји неколико важних подела брачних сметњи. Једна од њих је на брачне сметње које повлаче ништавост и сметње које повлаче рушљивост брака, где је подела учињена с обзиром на њихов значај и круг лица који има право да тражи поништење брака. Затим, сметње могу бити апсолутне и релативне. Апсолутне су усмерене према свима *erga omnes*, а уколико делују само према одређеним лицима *inter partes*, то су релативне брачне сметње.¹⁷ Сметње још могу бити трајне и привремене, а најпознатија је подела на отклоњиве и неотклоњиве брачне сметње.

4. НЕОТКЛОЊИВЕ БРАЧНЕ СМЕТЊЕ

Под брачном сметњом се подразумевају чињенице и околности које негативно утичу на склапање заједнице брака. Међутим, облици таквих сметњи се разликују. Црква је прецизно све те облике дефинисала и сврстала у ове две категорије. Постоје сметње које су по облику доста сложеније и које се црквеним и државним правом никако не могу допустити, али постоји и друга категорија у којој су смештене оне околности које се могу отклонити и на тај начин обезбедити склапање брака. Под отклоњивим брачним сметњама подразумевају се оне околности које постоје и услед чијег постојања такође не би било могуће склопити брак. Међутим, из разлога постојања још неких битних животних, канонских или правних чињеница због којих би негативне последице њиховог неотклањања, по супружнике и цело друштво или црквену заједницу, биле веће од последица њиховог законитог отклоњења, приступа се процедурално-формалном ослобађању од постојећих брачних сметњи пре склапања

¹⁴ Синод СПЦ, *Брачна правила Српске Православне Цркве*, чл. 80–114.

¹⁵ Са правног аспекта, брак се посматра као врста уговора између супружника. Види више у: Обрад Станојевић, *Римско право*, (Београд: Досије, 2001), 138.

¹⁶ В. више у: Марко Младеновић, *Развод брака и узроци за развод брака*, (Београд: Рад, 1974), 302–323.

¹⁷ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 127.

брака или после склапања брака, уколико је брак већ склопљен.¹⁸ У овом случају приступа се ослобађању од постојећих брачних сметњи од стране надлежних црквених и законом одређених државних институција.

Неотклоњиве брачне сметње су одређене особине и животне чињенице које су супротстављене склапању брака. Оне су као такве прецизно дефинисане одлукама Васељенских и Помесних сабора и државним законима из области брачног и породичног права. Посебно је важно да код неотклоњивих брачних сметњи не сме постојати произвољност приликом одређивања чињеница, већ се сметње морају утврдити искључиво нормама канонског и грађанског права. Постојање неотклоњивих брачних сметњи искључује постојање брака. Уколико је брак већ склопљен у незнању да постоје неотклоњиве брачне сметње, које су накнадно утврђене, то доводи до престанка брака и раскида такве заједнице. Због тога су брачне сметње раскидне сметње, као што наглашава 3. Канон Трулског сабора.¹⁹ Уопште, брачне сметње, а изричито неотклоњиве су санкционисане апсолутном ништавашћу брака. Државно законодавство је прописало и кривичну санкцију за склапање брака услед постојања брачних сметњи. На пример, двобрачност је санкционисана како у државном тако и у црквеном законодавству.

4.1. Прописане године старости

У претходним вековима постављана је различита старосна граница испод које вереници нису смели да ступе у брак. По Брачним правилима, та граница је ненавршена шеснаеста година за мушко и четрнаеста за женско.²⁰ Вереници су према државном законодавству дужни да буду пунолетни, међутим, истакли бисмо да је Црква своја правила уподобила државним законима из области брачног и породичног права, док је своје нормативе (садржане у Брачним правилима) ставила ван снаге. Под посебним условима и околностима, надлежни грађански суд може да донесе одлуку према којој вереници млађи од 18. година могу склопити брак, такође неопходно је упознавање епископа са таквим условима и околностима и добијање његовог благослова за венчање.²¹

Одговарајући узраст будућих супружника прописан је Породичним законом и он се углавном одређивао у односу на пунолетство. Граница пунолетства била је различита у различитим законима. У Српском Грађанском

¹⁸ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 126.

¹⁹ Слободан Продић, *Књига њавила*, (Требиње: Видослов, 2016), 76.

²⁰ Синод СПЦ, *Брачна њавила Српске Православне Цркве*, чл. 12. ст. 1. У фусноти наглашено је да се став 1. не примењује ревизијом из 1946. године, (Sin. Br. 1006 из 1946. i ASBr. 12/Zap. 37 из 1961.)

²¹ Перић, *Православно црквено њраво*, 260.

законику она се налазила на седамнаестој години за мушкарце, односно петнаестој за жене, с тим што је надлежни епископ могао да одобри брак женику од петнаест и невести од тринаест година. По правилима СПЦ, из 1934. године, пунолетним се сматрао мушкарац од осамнаест и девојка од шеснаест година, али су опет уз одобрење надлежних црквених органа у брак могли ступити и младић од шеснаест и девојка од четрнаест година.

Према Породичном закону Републике Србије брак не може склопити лице које није навршило осамнаесту годину живота. Суд може из оправданих разлога дозволити склапање брака малолетном лицу које је навршило шеснаесту годину живота а достигло телесну и душевну зрелост потребну за вршење права и дужности у браку.²² Непостојање пословне способности малолетних особа један је од разлога због којих те особе не могу склопити брак. Малолетне особе због своје психичке и физичке незрелости не могу схватити значај брака, па зато и нису у стању да испуњавају права и дужности које из брака произлазе. Ипак, световни суд може у ванпарничном поступку дозволити склапање брака особи која је навршила шеснаест година, ако се утврди да је малолетна особа телесно и ментално зрела за брак и да постоји оправдан разлог за склапање брака.²³ Из свега наведеног, може се закључити да су прописане године старости тренутно неотклоњива сметња, која навршавањем довољног броја година престаје то да буде.

4.2. Крвно сродство као брачна сметња

Крвно сродство или природно сродство је веза која постоји између лица за које је утврђено, према важећим правним правилима да проистичу од заједничког претка. Крвно сродство настаје чином рођења (сродство у правој линији), или рађањем од заједничког претка (сродство у побочним линијама). Веза између ових сродника је крвна, односно генетска.²⁴ Пошто је веома важно одредити да ли смо у сродству са неком особом, фактор који у томе може много помоћи је адекватна припрема за ступање у брак. У оквиру ње неопходно је поред добровољног пристајања женика и невесте и сагласност њихових родитеља односно старатеља као и још неколико приватних и званичних докумената.²⁵ Сагласност родитеља или старатеља може бити од важности и код утврђивања постојања или не постојања крвног сродства или одређивања степена у којем је оно заступљено. Степен представља на рођењу заснован однос између два лица. Једно рођење представља један степен, а континуирано

²² Породични закон Републике Србије – ПЗ, *Службени гласник РС*, бр.18/2005, чл. 23. ст. 1. и 2.

²³ Ivan Šimović, „Брачне сметње у свjetлу обителјског и канонског права“, *Bogoslovska smotra* № 1 (2015), 238.

²⁴ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 133.

²⁵ Никола Ружичић, *Номоканон о браку*, (Београд: Државна штампарија, 1880), 128.

*ујак и сестричина, тетка и браћани, тетка и сестрић, деца рођене браће и сестара, те деца браће и сестара по оцу или мајци.*³⁴

4.3. Двородно (тазбинско) сродство као брачна сметња

Ово сродство настаје као последица брачне везе између два рода. Рачунање на степене у овом сродству потиче из 11. века од византијског правника Евстатија Патриција. Степен двородног сродства рачуна се за једног брачног друга и крвне сроднике другог и по степену крвног сродства овога сродника са другим брачним другом. Рачунање тазбинског сродства у свему опонаша крвно сродство, с тим што се брачни другови рачунају као једно тело и не граде степен. Односно, у ком степену сродства је неки сродник по крви са једним брачним другом, у истом том степену тазбинског сродства је и са другим брачним другом.³⁵ За крвне сроднике једнога и крвне сроднике другог брачног друга, сродство се рачуна по збиру степена њиховог крвног сродства према брачним друговима.

По Брачним правилима, двородно сродство до трећег степена закључно, као и сродство између два брата и две сестре, представља неотклоњиву брачну сметњу. И ово сродство се рачуна на исти начин као и крвно сродство.³⁶ У Брачним правилима се каже да двородно сродство до трећег степена закључно, као и сродство између два брата и две сестре, на образложени предлог епархијског архијереја може Свети Архијерејски Синод разрешити четврти степен овог сродства где су у питању брат и сестра са једне и брат и сестра са друге стране.³⁷ Државно породично правно законодавство много либералније посматра тазбинско сродство и третира га као отклоњиву брачну сметњу и у првом степену сродства.

4.4. Духовно сродство и сродство по усвојењу

53. правило Трулског сабора гласи: „Пошто је духовно сродство важније од везе по телу, а ми смо сазнали да у појединим местима неки који примају (кумују) децу на светом и сасишљеном Крштењу касније стицају у брак са њиховим мајкама, наређујемо да се такво што у будуће не чини; а ако се неко, после пролашења овог правила, зашкне у томе, нека најпре прекине са таквим противзаконитим суружништвом, а затим нека подлеће епитимији као блудничинишљ“³⁸ Из овог канона јасно се види да је духовно сродство претежније од сродства по телу, односно крвног сродства.

³⁴ Породични закон Републике Србије – ПЗ, Службени гласник РС, бр.18/2005, чл. 20.

³⁵ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 140.

³⁶ Перић, Православно црквено право, 261.

³⁷ Синод СПЦ, Брачна правила Српске Православне Цркве, чл. 14, ст. 4.

³⁸ Јевтић, Свештени канони Цркве, 104.

Оно је изузетно поштовано у нашој Цркви. Духовно сродство настаје чинем Крштења. Основ за настанак духовног сродства је благодат Божија која се излива на новокрштенога члана Цркве, симболички представљајући догађај новог рођења у Духу и нов однос, који тада настаје између родитеља новокрштеног детета и његовог кума, као саодговорних лица за духовно и телесно одрастање детета и његово васпитање у духу црквене вере и предања.³⁹ Пошто се кумовање изједначава са рођењем, кум и кумче су у првом степену духовног сродства. Степени сродства се броје само у правим нисходним линијама, од кума и кумчета и њихових сродника по крви. У усходној линији узумају се у обзир само кумчетови родитељи.

Други степен духовног сродства је неотклоњива сметња за склапање брака. Духовно сродство заснива се на појму о новом рођењу дотичног који се крсти и у односу на који он ступа са својим духовним оцем, са кумом који постаје посредник у том рођењу. Овај однос је са погледом на дужност коју прима на себе кум са духовно-васпитне стране наспрам свог кумчета, замењујући му рођеног оца, сматрао се једнаким односу између оца и свог рођеног детета, те се одатле и развила мисао о духовном сродству, које по речима овог правила јесте важније од сродства по крви. На основу ове веома старе мисли произашла је и брачна сметња између кума и кумчета, те су и одређени по аналогiji са сродством по крви изведени степени тог духовног сродства по којима је брак забрањен. Прву законску наредбу о овоме налазимо у грађанском законодавству. Цар Јустинијан законом из 530. године наређује да не сме ступити у брак кум са својим кумчетом, што представља стару црквену праксу која је постала законоправило.⁴⁰

Са овим сродством је изједначено сродство по усвојењу или усиновљењу. Основ усвојења налазимо у Светом Писму када је Христос рекао Богородици: „Жено, ево ти сина“.⁴¹ Поред ње је стајао Јован коме се Христос обратио речима: „Ево ти мајке“.⁴² Да би црквено усвојење било извршено осим црквеног обреда морају бити испуњени сви услови које прописују државни закони за грађанско усвојење. Код црквеног усвојења се мора водити рачуна да усвојењем не настане поремећај родбинских односа, који би доводио у питање склопљени брак.

Постоје два облика усвојења, потпуно и непотпуно. Сродство настало потпуним усвојењем представља брачну сметњу као и крвно сродство. Овде се мисли да се потпуно усвојење као брачна сметња односи на усвојиоца и усвојеника, и на све усвојичеве сроднике са којима његова рођена деца не би могла да ступе у брак.⁴³ Непотпуно усвојење се увек односи на усвојиоца и

³⁹ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 139.

⁴⁰ Милаш, *Правила Православне Цркве са шумачењима*, 536.

⁴¹ Јн 19, 27.

⁴² Јн 19, 27.

⁴³ Деврња, „Канонско-правна проблематика брачних сметњи“, 137.

усвојеника. У неким правним системима се односи и на усвојичеве потомке а у неким не. Оно се третира као отклоњива брачна сметња која омогућава, уз сагласност надлежних социјалних установа и органа старатељства може да се отклони да би усвојилац и усвојеник, или неко од усвојичевих потомака и усвојеник, могли да ступе у брак. За Цркву је усвојење привремена брачна сметња, јер престанком усвојења, престаје и сродство по усвојењу. У том смислу постоји и разлика у односу Цркве према усвојењу и према осталим облицима сродства који не престају ни смрћу, ни разводом.⁴⁴ Оно представља брачну сметњу у истим степенима као што се и духовно сродство јавља као сметња, што значи да важе иста правила као и за духовно сродство. Православна Црква забрањује духовно сродство и сродство по усвојењу до другог степена закључно.⁴⁵ Породично право познаје сродство по усвојењу које представља сметњу за склапање брака на исти начин као и крвно сродство.⁴⁶

4.5. Постојећи брак као брачна сметња

Постојећи брак је неотклоњива брачна сметња. Ово је посебно истакнуто у Брачним правилима Српске Православне Цркве у 12. члану став 7. Овде се указује да свештеник уколико склопи брак, а да је за једног партнера знао да постоји претходно склопљен брак, подлеже казни губитка чина. Он је дужан да на предбрачном испиту, који је део припреме која претходи браку, све савесно испита. Предбрачни испит обавезује лица која се желе узети да јавно и јасно изјаве праву наклоност и сопствену и слободну вољу пре него што се тајном брака закључи и освешта брачна веза, како би се на тај начин избегли они бракови који се присиљавају и од којих се касније јављају зле последице по друштво.⁴⁷ Циљ предбрачног испита подразумева детаљно испитивање од стране свештеника али и искреност будућих супружника поготово када је реч о претходном брачном или ванбрачном животу. Црква је временом ублажила овај закон тако што је укинула обичај ранијег заручивања и он се данас обавља непосредно пред венчање. Овде се отвара низ питања, а једно које се истиче је питање ванбрачних заједница. Ванбрачна заједница производи породично-правне последице само ако испуњава услове који су предвиђени законом.⁴⁸

⁴⁴ *Исїѡ*. 138.

⁴⁵ Синод СПЦ, *Брачна љравила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 5.

⁴⁶ Породични закон Републике Србије – ПЗ, *Службени гласник РС*, бр.18/2005, чл. 20.

⁴⁷ Александра Павићевић, *Народни и црквени брак у српском сеоском друшћиву*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 2000), 37.

⁴⁸ Породични закон Србије дефинише ванбрачну заједницу као трајнију заједницу живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи (ванбрачни партнери). Они имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом. Услов је да је она трајна заједница, особа различитог пола без постојања брачних сметњи. Сметње су исте оне које онемогућавају склапање пуноважног брака. Ванбрачна заједница настаје фактичким путем, успоста-

Дакле, ако услови нису испуњени настају заједнице које не уживају породично-правну заштиту, па се односи између партнера у том случају не решавају по законским правилима предвиђеним за ванбрачне заједнице. Са становишта црквеног права, према Брачним правилима она се дефинише као трајна полна заједница два лица различитог пола који нису везани тајном црквеног брака. Једини недостајући елемент који ванбрачни однос чини нелегитимним, са становишта Брачних правила СПЦ, јесте одсуство Свете тајне црквеног брака.⁴⁹

У оквиру припреме за ступање у брак у виду периода оглашавања супружника такође је могуће утврдити да ли је неко од будућих супружника у сродству или већ постојећем браку. Наиме, у период оглашавања супружника се у три узастопна недељна дана обавештавају парохијани о томе ко ће се и са ким венчати, позивајући их да саопште уколико знају за постојање било какве брачне забране. Циљ периода оглашавања је да се заштити и сачува основно значење брака у конкретним условима људског живота.⁵⁰ Ако се било која сметња прикрије, то може довести до озбиљних последица по супружнике али и до скрнављења ове свете заједнице. У савременим условима живота чин оглашавања се најчешће изоставља јер се највећи број венчања обавља између људи који често нису редовни учесници у црквеном животу, што значи да су тако непознати осталим парохијанима.⁵¹

4.6. Ранија четири брака као неотклоњива брачна сметња

Црква је брак поставила у ред Светих тајни. Свети оци када говоре о другом браку сматрају га морално нижим од првог. Наглашавамо да и обред заручења (заруке) има исти значај као и брак, па се онај ко из било ког разлога прекине

вљањем заједнице живота. Посебно је истакнута особина трајности, која изражава постојаност ове заједнице. Законодавац се определио за овакав термин као термин мање строг од термина „трајна“, а који подразумева намеру партнера да остваре заједницу са елементом трајности. Овај правни стандард своје пуно значење добија у судској пракси, јер од става судске праксе зависи шта ће се подразумевати под појмом „трајнија“. Више о ванбрачним заједницама код Гордана Ковачек-Станић, „Овлашћења јавног бележника у брачним/партнерским односима“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* №. 2 (2012): 87–89.

⁴⁹ Зоран Деврња, „Ванбрачне заједнице – канонскоправна перспектива“, *Анали њравног факултета* № 1 (2014): 208.

⁵⁰ Јован Мајендорф, *Брак у светлосћи њравославне ѡеолоѡије*, (Београд: Православље, новинско-издавачка установа Српске патријаршије, 1974), 16.

⁵¹ Правило је да свака Црква има свој протокол за уписивање испитаних младенаца, из којих ће се и чинити оглашење у Цркви, он се налази у Црквама, а велика је грешка то читати напамет као што ради велики број свештеника. У овим протоколима потребно је да поред имена младеца, прибележити дане када је оглашење вршено у Цркви. Посебна предност ових протокола је уколико се и после венчања може појавити неко сродство или нека друга сметња браку, за које се пре није знало, на овај начин се свештеник може бранити јер је он све чинио по закону, три пута оглашавао брак а у том периоду нико се није огласио да за брак постоје сметње.

веридбу (чак и у случају смрти вереника или веренице) и венча са другом особом, сматра другобрачним.⁵² Другобрачне и трећобрачне канони одлучују од светог Причешћа. Прве на две године, друге на пет година (2. Канон Никифора Исповедника).⁵³ На Цариградском сабору који је одржан 920. године издата је наредба у вези са трећим браком где је речено да онај ко ступа у трећи брак, а има мање од 30. година да буде лишен Причешћа од четири године. Исте године када је донета ова одлука Црква је издала Томос сједињења. Повод је био четврти брак Лава VI Мудрог чиме је изазван велики сукоб између државе и Цркве. Овај спис је назван спис сједињења јер је дошло до помирења ове две установе, а одлучено је да је четврти брак крајња граница за хришћанина. О петом браку нема ни говора.⁵⁴

4.7. Разлика вере као брачна сметња

Два лица различите вере не могу склопити црквени брак.⁵⁵ Изузетак је ако лица склопе брак у нехришћанској вери, па се у међувремену неко од њих крсти у Православној Цркви, а друго остане у ранијој вери. Тај брак је валидан јер је онај који је крштен дужан да некрштеног партнера усмерава ка Православљу. На основу 72. канона Трулског сабора, учење Православне Цркве о мешовитим браковима састоји се у следећем, мешовити бракови православних хришћана са иноверним особама, а посебно са незнабошцима, јудејима и јеретицима Црква строго забрањује. Дозвољен је брак само у поменутом случају. Православној особи дозвољено је да ступи у брак са неправославном особом ако она обећа да ће примити Православну веру и то обећање одмах испуни. Ово је строго учење Православне Цркве о наведеном проблему и „*као што је то учење важило кроз све векове Православне Цркве, иако оно мора важити и данас и свагда*“.⁵⁶

4.8. Коначно искључење из црквене заједнице као брачна сметња

Онај ко је искључен из Цркве више нема никакво право у њој. Чим неко није у заједници са хришћанима, нема ни право на црквени брак. Изузетка овде нема. Ако се то лице покаје а одлуком надлежне црквене власти буде примљено у Цркву, може му се дозволити да ступи у црквени брак.⁵⁷ Потврду о искључењу, односно примању у Цркву може донети једино архијереј. Због

⁵² Бранко Цисарж, *Црквено право II, брачно право и црквеносудски послови* Српске Православне Цркве, (Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 1973), 134.

⁵³ Перић, *Православно црквено право*, 262.

⁵⁴ Синод СПЦ, *Брачна правила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 8.

⁵⁵ Синод СПЦ, *Брачна правила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 9.

⁵⁶ Милаш, *Правила Православне Цркве са тумачењима*, 560.

⁵⁷ Синод СПЦ, *Брачна правила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 10.

духовног ауторитета који има, задужен је за најважније одлуке унутар своје епархије. На њему је обавеза али и одговорност да решења која донесе буду у складу са Предањем Цркве.⁵⁸

4.9. Свештенички чин као брчна сметња

Канонски поредак у Цркви је по овом питању јасан и каже да онај ко је рукоположен у чин ђакон не може ступити у брак. Такво лице може ступити у брак пре него што се рукоположи. Свештени чинови ђакон, свештеника и епископа су апсолутна неотклоњива брчна сметња. Ово је прописано 12. чланом, ставом 11. Брчних правила Српске Православне Цркве.

4.10. Монашки завет (Мала и велика схима)

Један од три основна завета које лице полаже ступајући у монаштво је безбрачност. Према томе, канонска норма је да монаху и монахињи није дозвољено ступање у брак.⁵⁹ У Византији је незамисливо да брак склопи особа која је напустила манастир. Такав се морао вратити у манастир, следио му је приговор, где је остајао све док се не покаје и врати монашком начину живота.⁶⁰

4.11. Доживотна забрана ступања у брак на основу пресуде

Надлежна црквена власт, Црквени суд,⁶¹ може забранити одређеном лицу да не може доживотно да ступи у црквени брак. Ако је пресуда временски неограничена то лице никада не може ступити у брак.⁶² Ако би Свети Архијерејски Сабор укинуо ову доживотну забрану, лице би могло да ступи у црквени брак.

⁵⁸ Јован Зизијулас, „Место и улога епископа у Светој Евхаристији,“ *Саборности* № 3 (2017): 65.

⁵⁹ Синод СПЦ, *Брчна љравила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 12.

⁶⁰ Перић, *Православно црквено љраво*, 263.

⁶¹ Црквени суд је институција која се развила из Закона Божијег, пред њим је средњовековна држава била приморана да си преклони и да његове прописе у погледу судства призна као постојећу границу за своју сопствену надлежност. Црквени суд је спонтано продирао у Српску земљу заједно са Црквом и њеном организацијом, тако да за њега није ни требала потврда од стране српских владара. В. више у: Теодор Тарановски, *Историја српској љрави у Немањиној држави*, (Београд: Новинско-издавачка установа службени лист СРЈ, 1996), 676.

Цркви је припадао тројаки суд: 1) Црква је судила целокупном клиру поводом свих дела; 2) Црква је судила свима вернима (целокупном православном становништву) поводом неких дела; 3) Цркве и манастири судили си насељеницима својих имања; Трећа врста црквеног суда се базирала на специфичним повластицама цркава и манастира, као господара земље, као што су припадале повластице световним господарима земаља и стварале посебну врсту судства, тзв. патримонијално судство. Више о патримонијалном судству в. у: Зоран Мирковић, *Суђење и судије од XIII до XV века*, (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2002), 42–58.

⁶² Синод СПЦ, *Брчна љравила Српске Православне Цркве*, чл. 12, ст. 13.

4.12. Брачне сметње због недостатка облика

Ове брачне сметње су неотклоњиве, а сваки брак са овим сметњама је по Брачном праву ништаван. То су следећи случајеви:

1. Склапање брака без учешћа Цркве. Овде се мисли на брак који је склопљен пред грађанском влашћу или где је извршен црквени обред венчања од стране лица које није у чину епископа или презвитера.
2. Склапање брака без изјаве слободне воље младенаца да ступе у брак.
3. Склапање брака младенаца са изјавом да желе ступити у брак, али без икаквог црквеног обреда.⁶³ Црква свако склапање брака без црквеног обреда, који је Требником прописан, сматра неотклоњивом брачном сметњом због недостатка облика, а такав брак проглашен је као ништаван.

5. ЗАКЉУЧАК

Православно поимање брака темељи се на учењу Светог Писма и Светог Предања Цркве. Према томе брак је институција која превазилази земаљске категорије. Као такав са собом носи свој циљ који је иманентан брачном пару, односно безграничној љубави која од два лица ствара једно. Брак са собом носи и претпоставку светости, а у исто време и вечности која се не завршава земаљским животом. Црква је још у апостолско време Свету тајну брака сматрала ванвременском и стога је чувала од могућих опасности. За доказ хришћанске установе брака указују већ поменуте речи апостола Павла: „*Тајна је ово велика; а ја њоворим за Христа и за Цркву*“.⁶⁴ Апостол овим речима указује да основа брака као тајне лежи у његовом односу ка другоме савезу, савезу Христа и Цркве. Овде је указано да без Христа и Његове Цркве нема ни Свете тајне брака.

Схватајући да је брак и човечанског карактера, Црква је кроз своју историју покушала да ову свету институцију сачува од површности и неразумевања многих који у брак не улазе у потпуности свесни одговорности и тежине брачног позива стога брачне сметње које прописује Православна Црква не одражавају само пуко слово које се мора испоштовати, попут закона и подзаконских аката у некој држави, већ су оне тежња Православне Цркве да се ова света институција сачува у светости у којој је и предана на чување Православном предању.

Анализом је установљена повезаност, интеракција и компелментарност између црквеног и грађанског права на примеру брачних сметњи. Разлог повезаности је у заједничким историјским коренима који се налазе у римском праву. Још од Закона 12 таблица односи у породици регулисани су одређеним правилима, која су у периоду Републике и Принципата обликована и уздигнута

⁶³ Перић, *Православно црквено право*, 266.

⁶⁴ Еф 5, 32.

на виши ниво. Хришћанство је још од првих векова везано за римско наслеђе и право. Сигурно је да су Оци Цркве при састављању канона који се односе на Свету тајну брака, били под утицајем етичких и моралних принципа на којима су засновани брачни односи у римском праву. Најважнији допринос идентичности брачних правила, конкретно сметњи, везан је за настанак Византије и реформе византијских царева, где се посебно истиче Јустинијанова кодификација којом је овај однос у потпуности усаглашен. Скоро истоветан однос на примеру сметњи у грађанском и црквеном праву постоји и данас након скоро пуних петнаест векова.

Интеракција световног и аутономног права види се у чињеници да брак не може бити склопљен уколико постоје отклоњиве или неотклоњиве сметње. Заједничке брачне сметње у црквеном и грађанском праву су брачност, неспособност за расуђивање, сродство (крвно, двородно и по усвојењу), малолетство и слобода воље. Иако је реч о истим околностима које стварају сметње, њихове границе се разликују у црквеном и грађанском праву. Крвно сродство у правој линији је неотклоњива брачна сметња како у грађанском тако и у црквеном праву, док у побочној линији четврти степен је неотклоњива брачна сметња у црквеном, а у грађанском је сметња само за децу рођене браће и сестара. Међузависност је присутна и код сродства по усвојењу које црквено законодавство сматра неотклоњивом брачном сметњом закључно са другим степеном (као и код духовног сродства), док грађанско право адоптивно сродство изједначава са крвним сродством и оно је неотклоњива брачна сметња. Када је реч о двородном сродству ситуација је супротна, црквено право је строжије и забрањује брак између двородних сродника закључно са трећим степеном, док је према грађанском праву, двородно сродство отклоњива брачна сметња чак и у првом степену.

Комплементарност црквеног и грађанског права уочава се на примеру старосне границе. Наиме, Црква је по овом питању своја правила уподобила државним законима из области брачног и породичног права, а своје нормативе који су садржани у Брачним правилима (старосна граница коју Црква може да дозволи је 16. година за мушко, а 14. за женско) ставила ван снаге. Допуњавањем је постигнута усаглашеност између аутономног и световног права а то је пунолетство. 18. година старости постала је најнижа старосна граница за ступање како у грађански, тако и у црквени брак.

Уколико се установи постојање брачне сметње неопходно је предузети даље кораке у виду отклањања сметње или забране склапања брака, односно прекида брачне заједнице уколико је брак већ закључен. Уколико је сметња отклоњива неопходно је њено отклањање како би се младенцима омогућило ступање у брак. Уколико се ипак утврди да је сметња неотклоњива, што је мање пријатна ситуација за младе, такав брак не може бити склопљен, или уколико је из незнања склопљен а накнадно је утврђено постојање неотклоњиве брачне

сметње, такав брак биће поништен. Избегавање оваквих непријатности могуће је кроз активност свих чланова Цркве, а посебно породице, друштва и самих младенаца.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

Извори

Секундарна литература

- Булгаков, Сергеј. *Православље*. Београд: Логос, 2001.
- Деврња, Зоран. „Ванбрачне заједнице – канонскоправна перспектива.“ *Анали Правној факултету у Београду* № 1 (2014): 205–222.
- Деврња, Зоран. „Канонско-правна проблематика брачних сметњи – опште одлике тог феномена и сродство као брачна сметња.“ *Бојословље* № 1 (2013): 123–144.
- Зизијулас, Јован. „Место и улога епископа у Светој Евхаристији.“ *Саборноси* № 3 (2017): 63–72.
- Ковачек-Станић, Гордана. „Овлашћења јавног бележника у брачним/партнерским односима.“ *Зборник радова Правној факултету у Новом Саду* № 2 (2012): 87–101.
- Мајендорф, Јован. *Брак у свейлосији православног теологије*. Београд: Православље, новинско-издавачка установа Српске патријаршије, 1974.
- Младеновић, Марко. *Развод брака и узроци за развод брака*. Београд: Рад, 1974.
- Мирковић, Зоран. *Суђење и судије од XIII до XV века*. Београд: Правни факултет Универзитета, 2002.
- Никчевић, Весна. *Православни брак и породица, Света Тајна љубави*. Цетиње: Светигора, 1995.
- Перић, Димшо. *Православно црквено право*. Београд: Правни факултет Универзитета, 2006.
- Павићевић, Александра. *Народни и црквени брак у српском сеоском друштву*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2000.
- Панов, Слободан. „Основ за развод духовног брака.“ *Анали Правној факултету у Београду* № 2 (2012): 162–184.
- Станојевић, Обрад. *Римско право*. Београд: Досије, 2001.
- Тарановски, Теодор. *Историја српског права у Немањинској држави*. Београд: Новинско-издавачка установа службени лист СРЈ, 1996.
- Троицки, Сергије. „О светости брака.“ *Православна мисао*, № I (1968): 11–22.
- Троицки, Сергије. *Хришћанска философија брака*. Београд: Издавачка књижевна радница Геце Кона, 1934.
- Цисарж, Бранко. *Црквено право II, брачно право и црквеносудски поступак Српске Православне Цркве*. Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 1973.
- Gunčević, Josip. „Primarna svrha брака.“ *Bogoslovska smotra* № 2 (1935): 171–186.
- Šimović, Ivan. „Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog i kanonskog prava.“ *Bogoslovska smotra* № 1 (2015): 235–265.

ALEKSANDAR VASILJEVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Law
aco.vasiljevic96@gmail.com

CANONICAL-LAW ANALYSIS OF IRREVOCABLE MARRIAGE DISORDERS⁶⁵

Summary: Today's time brings new challenges and priorities to the modern man, which leads to the fact that most young people today do not have a correct and clear idea about Orthodox marriage and family and their importance for spiritual life, and for this reason, there are often cases where they build their relationships on foundations that are unacceptable for a Christian. For these reasons, the author points out the meaning and importance of Orthodox marriage, reminds of the necessity of adequate preparation for marriage, within which it is necessary to determine whether there are marital obstacles between the future spouses. The author deals with the analysis of irremovable marital obstacles, which in church and civil law represent an insurmountable obstacle to the conclusion of marriage. A frequent case is their subsequent determination, which leads to the nullity of the marriage in secular and autonomous law. ►*Key words:* Orthodox-church marriage, marital rules, remediable and unavoidable marital obstacles, nullity of marriage;

---

⁶⁵ The paper was publicly defended as a seminar paper from the subject History of State and Church Law, within the second year of doctoral academic studies at the Faculty of Law, University of Belgrade.